

۱۱۰۵۳۶
ج. ۱ - روحانیات

اینتـرنت و

هویت ملی - دینی

ایرانیان

دکتر کامیار صداقت ثمرحسینی

سرشناسه

صداقت ثمرحسینی، کامیار

عنوان و نام پدیدآور

اینترنت و هویت ملی - دینی ایرانیان/کامیار صداقت ثمرحسینی؛ به سفارش

مرکز پژوهش‌های فرهنگی و اجتماعی صدرا

مشخصات نشر

تهران: آفتاب توسعه، ۱۳۸۹.

مشخصات ظاهری

۴۴۰ص: مصور.

شابک

۹۷۸-۹۶۴-۷۸۶۷-۲۱-۴: ریال

معیات فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه ص. [۴۳۱] - ۴۴۰.

موضوع

اینترنت - ایران

موضوع

اینترنت - ایران - جنبه‌های اجتماعی

موضوع

ایرانیان - هویت

شناسه افزوده

مرکز پژوهش‌های فرهنگی و اجتماعی صدرا

رده بندی کنگره

۹۹: ۴ص ۹ الف / ۸۷۵ / TK۵۱۰۵

رده بندی دیویی

۹۵۵ - ۰۰۴

مرکز پژوهش‌های
فرهنگی و اجتماعی
(صدرا)

اینترنت و هویت ملی - دینی ایرانیان

محقق و نویسنده: دکتر کامیار صداقت ثمرحسینی

به سفارش مرکز پژوهش‌های فرهنگی و اجتماعی صدرا

ناشر: انتشارات آفتاب توسعه

چاپ اول - تیر ۱۳۹۰

طراحی جلد و صفحه‌بندی: یوسف بهرخ

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: تومان

شابک: ISBN: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۷۸۶۷ - ۲۱ - ۴

تمامی حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ می‌باشد.

تلفن: ۶۶۴۰۹۰۵۶

توجه:

نقل نظرات برخی صاحب نظران اعم از ایرانی و غیر
ایرانی در این کتاب به معنی تایید آنها نیست.

فهرست

۱۱	مقدمه
۱۵	۱. تجربیات و ملاحظات
۲۰	۲. بایدها و نبایدها
۳۳	۳. مسایل حقیقی و مسایل کذب
۲۴	۴. منابع پژوهش
۲۵	۵. کنش و ساخت

فصل اول

هویت ملی - دینی ایرانیان

۳۲	تعریف هویت و هویت ملی
۳۸	مفهوم هویت ملی
۴۰	مسئله کنش / ساخت - رویکرد نظری
۴۸	اهمیت طرح مسئله هویت
۴۸	۱. بحران هویت
۵۴	۲. طرح مسئله هویت در مقایسه خود با دیگران
۶۱	مسایل هویت ملی - اسلامی ایرانیان

الف - تعریف هویت ملی - دینی ایرانیان بر پایه منابع هویت ساز ----- ۶۱

ب- تعریف هویت بر اساس فرایندهای شکل گیری ----- ۸۲

عوامل شکل گیری هویت اجتماعی ----- ۸۷

۱. خانواده ----- ۸۸

۲. مدرسه و دانشگاه ----- ۸۸

۳. همسالان ----- ۹۰

۴. رسانه های همگانی ----- ۹۱

۵. دیدگاه ----- ۹۲

۶. محیط طبیعی ----- ۹۲

هویت و جامد پذیری انسان ----- ۹۳

ج- تعریف هویت بر پایه ارزشگرایی - جوه اشتراک و افتراق ما با دیگران ----- ۹۹

د- تعریف هویت بر پایه الگوها، نمونی، دینی و یا ایدئولوژیک ----- ۱۰۱

مسائل مهم در تاریخ هویت ایرانی - اسلام ----- ۱۱۳

فصل دوم

اینترنت و فضای مجازی - مفاهیم و بنیانها

اینترنت چیست؟ تعریف و پیشینه آن ----- ۱۲۷

مروری کوتاه بر تاریخچه اینترنت ----- ۱۳۳

اینترنت در ایران ----- ۱۴۱

علل موفقیت قدرت های جهانی در استفاده از اینترنت ----- ۱۵۲

۱. اینترنت اتفاق نیست، یک نظام و سازمان است. ----- ۱۵۳

۲. توسعه اینترنت در فضایی مملو از رقابت اندیشه ها و حمایت از آن میسر شد. ----- ۱۵۴

۳. غربی ها اینترنت را برای کاری خواسته اند که اموراتشان بی آن نمی گذرد. ----- ۱۵۷

۴. اقتصاد، موتور پیش‌برنده اینترنت است. ----- ۱۵۹

زندگی در فضای مجازی - مفاهیم و بنیان‌های نظری ----- ۱۶۰

ارتباطات در فضای مجازی ----- ۱۶۸

۱. نظریه توسعه و تضاد ----- ۱۷۷

۲. جدال تصویر و واقعیت ----- ۱۸۱

۳. تحول در کودکی انسان‌ها ----- ۱۸۵

فصل سوم

مسائل اینترنت ایران

مسائل مطرح‌دیده اینترنت ایران ----- ۱۹۵

مدیریت محتوای اینترنت ----- ۱۹۵

بانکداری الکترونیک: ----- ۲۰۷

شهروند الکترونیک: ----- ۲۰۹

آموزش الکترونیک: ----- ۲۱۰

امنیت و مبارزه با جرایم رایانه‌ای ----- ۲۱۱

توسعه خدمات الکترونیکی در کشور: ----- ۲۱۳

وضعیت عمومی اینترنت در کشور ----- ۲۲۷

آمار کاربران ایرانی ----- ۲۲۷

مروری بر آمار مطرح‌در زمینه اینترنت کشور ----- ۲۲۷

آمار کاربران اینترنت ----- ۲۲۷

دامنه‌های اینترنتی کشور: ----- ۲۳۲

پایگاه‌های مورد توجه کاربران ایرانی ----- ۲۳۳

خلاصه ----- ۲۴۶

- ۲۴۷----- اینترنت کشور - بایدها و نبایدها
- ۲۴۸----- اصلاح تلقی دولت‌مردان از مفهوم توسعه
- ۲۵۲----- داشتن تصویری صحیح از مفهوم شبکه و فعالیت فرهنگی در آن
- ۲۵۷----- استقلال در برنامه‌ریزی‌ها
- ۲۶۳----- تأسیس مراکز مطالعات راهبردی
- ۲۶۶----- توسعه زیر ساخت فناوری ارتباطات
- ۲۷۰----- نیاز جامع به اطلاع‌رسانی دقیق و مستمر (به صورت تخصصی و عمومی)
- ۲۸۱----- توجه به ایجاد مختلف فناوری در واردات آن
- ۲۸۴----- تعریف حقوق افراد پس از ورود محصولات
- ۲۸۸----- قاعده‌مند شدن رفتار بخش‌های کشور
- ۲۹۲----- قاعده‌مند شدن بازار، بازار کشور
- ۲۹۷----- اصلاح ساختار محتوا در اینترنت
- ۳۰۲----- ضرورت توجه به اولویت‌ها: تقویت شبکه دانشگاه‌های کشور
- ۳۰۹----- ضرورت توجه به اولویت‌ها: توسعه کدیکانهای دیجیتال در کشور
- ۳۱۱----- ضرورت توجه به اولویت‌ها: کاهش بار اداری کشور
- ضرورت توجه به اولویت‌ها: توجه به ویژه به وب‌سایت‌ها و شبکه‌های
- ۳۱۸----- اجتماعی کشور
- ضرورت توجه به اولویت‌ها: ضرورت کاهش میزان بازی‌های رایانه‌ای در
- ۳۲۱----- کشور
- ۳۲۶----- نمونه‌هایی از کارکردهای سیاسی - اقتصادی و فرهنگی اینترنت در کشور
- ۳۳۵----- شناخت اینترنت به منظور نیل به منافع
- ۳۳۸----- الف - جمع‌آوری داده‌ها و بایگانی محتوای اینترنت ایران

ب- تهیه و عرضه مواد آموزشی به مخالفان نظام ----- ۳۳۸

ج- ترسیم نقشه‌های راهبردی از فعالیت اینترنت کشور ----- ۳۴۱

شبکه‌های اجتماعی ----- ۳۴۵

اینترنت و پدیده جهانی شدن ----- ۳۵۱

تضاد اجتماعی - نمونه آشوب‌های شهری ----- ۳۵۴

برایم رایانه ای ----- ۳۶۵

الف- ب- پنهان والدین در میان عوامل جامعه‌پذیری کودکان و نوجوانان ----- ۳۸۸

ب- اهش عامل کاربران اینترنت در فضای واقعی ----- ۳۸۹

ج- اعتیاد به اینترنت ----- ۳۹۱

فیلترینگ در کشور ----- ۳۹۹

پیشنهادها

اصلاح پیش‌فرض‌های توسعه ----- ۴۱۵

حوزه تولید و توزیع ----- ۴۱۷

اصلاح نظام آموزش و پرورش ----- ۴۱۸

فرصت‌ها ----- ۴۲۴

کتابنامه

فهرست قاب‌ها

قاب ۱: سیگار کشیدن ایرانیان و هویت ایرانی ----- ۵۱

قاب ۲: نمایش خارجی بودن در تولیدات داخلی ----- ۵۷

قاب ۳: نیازهای احساس شده افراد: معیاری اساسی در شناخت هویت بالفعل‌شان ----- ۷۴

قاب ۴: وقایع تاریخی هویت‌سازند ----- ۸۰

- قالب ۵: شناخت به منظور ایجاد انگیزه در دیگران ----- ۹۴
- قالب ۶: تلفن همراه در ایران ----- ۱۳۰
- قالب ۷: پرسش‌هایی برای اندیشیدن و بحث - شما چگونه فکر می‌کنید؟ ----- ۱۴۶
- قالب ۸: دغدغه دینداران: اینترنت در استفتانات مراجع تقلید ----- ۲۰۶
- قالب ۹: اهمیت تعادل میان امکانات و نیازهای احساس‌شده ----- ۲۳۰
- قالب ۱۰: فرهنگ حاکم بر وب‌نوشت‌های ایرانی ----- ۲۳۸
- قالب ۱۱: سه معرفت‌های نادرست بر برنامه‌ریزی‌های کشور ----- ۲۵۰
- قالب ۱۲: مثال از یک معضل مهم در خدمات اینترنتی - عدم پاسخگویی ----- ۲۵۶
- قالب ۱۳: خطر بسته شدن گرجن از جامعه ----- ۲۶۱
- قالب ۱۴: نبود قاعده: درس از مثال چک در ایران ----- ۲۸۷
- قالب ۱۵: اهمیت شیوه ارایه مطالب در پایگاه‌های اینترنتی ----- ۲۹۸
- قالب ۱۶: تبلیغات آزادانه محصولات ایرانی در اینترنت ----- ۳۱۷
- قالب ۱۷: تراوین در ایران ----- ۳۲۲
- قالب ۱۸: نفوذ فرهنگی بی‌سر و صدا و پیچیدگی ----- ۳۳۱
- قالب ۱۹: تصاحب بازار فناوری کشور با محصولات فرهنگی ----- ۳۷۹
- قالب ۲۰: ویدیو کلیپ‌ها - دیدگاه دکتر عبدالوهاب المسیری ----- ۳۸۲
- قالب ۲۱: معضل بلوتوث در ایران ----- ۳۸۶
- قالب ۲۲: گسترش وسیع تماشای محصولات غیر مجاز در کشور ----- ۳۹۵
- قالب ۲۳: اینترنت در مسیر توسعه تضاد در جوامع اسلامی ----- ۴۱۰

اینترنت را نباید در وب گاه و وب نوشت یا نرم افزار و سخت افزار خلاصه کرد. درک مسایل فرهنگی اینترنت در گرو شناخت مردمانی است که از آن استفاده می کنند. اگر بهترین ابزار داری دنیا در اختیار افرادی تنبل و بیکاره، بی برنامه در زندگی و فاقد احساس است. آن در کار و معاش قرار گیرد، جز ضعف و عقب ماندگی مضاعف، ثمری نخواهند داشت. انسان ها توانسته اند طبیعت را تسخیر کنند و روابط جدیدی با آن برقرار سازند. اما با حال، آنان باز هم بندگان خدایند و دگرگونی طبیعت بر پایه فناوری های روز دنیا، تغییری در اصل رابطه عبد با معبود ایجاد نمی کند، هر چند ممکن است که انسان ها چنان اسیر ساخته های ذهن خود و اسیر ابزار دست سازشان شوند که از حقایق و معارف الهی غافل شوند. اگر به دنبال استفاده درست از اینترنت هستیم ابتدا باید فرهنگ کار و تلاش، احساس مسئولیت، تعاون و همکاری برای رشد یکدیگر و برنامه ریزی برای رفع نیازمندی های واقعی را ایجاد کنیم و گسترش دهیم.

وقتی بنیان تعاون و همکاری بر مبنای نیازهای واقعی مادی و معنوی خویش باشد، وضعیتی پیش می‌آید که به بیان شهریار در وصف انقلاب اسلامی ایران:

شکر نعمت کن که مردم شکر نعمت می‌کنند
اکثریت در امور خیر همت می‌کنند
عالمی صالح درآمد عالمی اصلاح کرد
فاسدان دارند کم‌کم رفع زحمت می‌کنند.
نه جوانانی که بودند از ره دین منحرف
با حریم دین خود احساس حرمت می‌کنند.

و در این شرایط به مرور از مصرف‌گرایی دغدغه‌شان ساختن و سازندگی می‌شود:

خرابی آرد تا به یاد سازندگی
تا بدهی خرم‌اش به یاد سازندگی
یاد جوانان بده ساختن و کشند زدن
به روستاها بپرسوا سازندگی
لشکر اسلام اگر پیرو خط اما
مملکتی می‌شود ستاد سازندگی

چنین انسان‌هایی همه‌گونه سختی را به جان می‌خرند تا خود باشند:

خبر از قرن دوم داده اسلام
مترسان با سلاح و اقتصادم
که با کمبود رزق الفقر فخری
و اما جنگ ما اهل جهادیم

جهاد ما اساساً شرط ایمان
شهادت نزد ما اوج سعادت
بیا سوت‌ه‌دلان گرد هم آییم

(شهریار تبریزی)

کتاب حاضر در سه فصل به بررسی موضوع هویت دینی و ملی ایرانیان و اینترنت می‌پردازد. فصل‌های مذکور را می‌توان هم به طور مستقل و هم در پیوند با یکدیگر مطالعه کرد. فصل اول با عنوان هویت ملی - دینی ایرانیان به تشریح مفهوم هویت ایرانیان و مسایل آن در دوران کنونی اختصاص دارد. فصل دوم با عنوان (اینترنت و فضای مجازی - مفاهیم و بنیان‌ها) به پیشینه اینترنت و تشریح مسایل جدید آن می‌پردازد و علل موفقیت قدرت‌های جهانی در استفاده از اینترنت را به همراه مفاهیم و بنیان‌های نظری زندگی در فضای مجازی تشریح می‌کند. فصل سوم نیز به مجموعه مسایل اینترنت کشور، بایدها و نبایدهای حاکم بر آن می‌پردازد. در پایان نیز مجموعه پیشنهادهایی برگرفته از فصل‌های قبلی ارائه می‌شوند.

پیش از ورود به بحث اصلی مناسب است تا به اختصار به چند نکته کوتاه در باب روش و شیوه ورود به مسأله پژوهش اشاره شود که در زیرگونه از مطالعات جالب‌توجه‌اند.

۱. تجربیات و مشاهدات

هویت ایرانیان به شیوه‌های مختلفی مورد توجه محققان واقع می‌شود که معمولاً در شاخه‌های به هم پیوسته‌ای از مطالعات فلسفی، تاریخی و اجتماعی

انجام می‌شود. برخی می‌کوشند تا نحوه شکل‌گیری، تحول و استمرار هویت ایرانی - اسلامی را در طول تاریخ نشان دهند و از این طریق به قواعدی کلی دست یابند. برخی دیگر نیز با طرح پرسش‌هایی در باب ماهیت ایرانی بودن، وارد مقولات فلسفی می‌شوند. ضمن آن که تا این گونه از پژوهش‌ها انجام ندرد، مهال برای انجام بسیاری از پژوهش‌ها در حوزه علوم اجتماعی فراهم نمی‌شود.

برای بیان کار ردی مطالب باید از مثال‌ها و شواهدی زنده از تجربیات عمومی زندگی استفاده شود. در این راستا هر نویسنده‌ای نیازمند تفکیک «تجربیات شخص» از تجربیاتی است که به گونه‌ای «عمومی» و «فراگیر» روی می‌دهند. استفاده از تجربیات عمومی در تشریح مسایل جامعه کاربرد دارد. برای مثال بخشی از مطالب یک کتاب خاطرات، شخصی و خاص نویسنده است. یعنی تنها در ارتباط با نویسنده آن معنا دارد. مانند آن که «آن‌ها در فلان روز به مسافرت رفتند و به آن‌ها خیلی خوش گذشت». نویسنده ممکن است با یادآوری این واقعه و رفتارهای اعضای خانواده‌اش، مرور شود و نسبت به آن احساسی عاطفی داشته باشد، اما خوانندگان اثر را تنها خبری را از زندگی‌اش می‌خوانند که چه بسا ارزش آن فراتر از لحظاتی سرگرم‌شدن نباشد. اما بخش دیگری از تجربیات و مشاهدات یک نویسنده، تجربیات روشنفرداتی عمومی‌اند. یعنی این تنها نویسنده نیست که درگیر با آن است. در کنار او هزاران و بلکه میلیون‌ها نفر دیگر نیز در این خاطرات سهیم‌اند، هر چند ممکن است که نویسنده در تحلیل‌های ثانویه خود از آن تجربیات به گونه‌ای شخصی عمل کند. برای مثال مردم کشورمان در نیمه اول دهه ۱۳۷۰ ه.ش با این واقعیت مواجه بودند که روزنامه‌های پرتیراژ کشور با تاخیری یک یا دو روزه به

شهرهای دور از مرکز می‌رسیدند. این واقعیت شامل حال همه مردمانی می‌شود که در آن دوره زندگی می‌کردند و اختصاصی به برخی از آنان ندارد. هر چند ممکن است برخی به دلایلی مانند بی‌سوادی، اصلاً تاخیر در اطلاع‌رسانی را درک نکرده باشند. امروزه توسعه فناوری و گسترش مفهوم شبکه موجب شکست این تجربیاتی جدید در زندگی مردم شده است که اینترنت نمونه‌ای از آنهاست. این تجربیات شخصی نیستند، چرا که برای دیگران نیز ملموس و زنده‌اند. بیان سؤال «هویت ملی و اسلامی ایرانیان و اینترنت» باید بر پایه این تجربیات زنده و عمومی استوار شود که البته در موارد بسیاری اختصاص به پدیده اینترنت ندارد. سری مثال مصرف‌گرایی ایرانیان و اسراف آنان در زمینه‌هایی چون نان، آب و انرژی به اشکال گوناگون قابل شناخت در تجربیات عمومی‌اند. گسترش چنین پدیده‌هایی در جامعه تأثیرات خود را بر رفتارها، اخلاقیات و فرهنگ جامعه دارد. این خود ارتباطات نوین ایرانیان را متحول می‌کند. فرامرز رفیع‌پور در یکی از آثار خود در تشریح این موضوع که هنر بنجل و افسار گسیخته در جامعه در حد پرستش در حال گسترش است و می‌رود که مذهب جدید جوانان شود، می‌نویسد:

... نمونه دیگری از مشاهدات نویسنده عمق این مسئله را با حدودی بهتر روشن می‌کند: در یکی از روستاهای بزرگ در دره سمنان غریبی قله توچال که مشهور به محیطی اسلامی است در تاریخ ۷۲/۶/۱۲ جشن عروسی در دبیرستان روستا برقرار بود که جمعیت کثیری از اهالی روستا در آنجا جمع شده بودند. خواننده در پشت میکروفنی که بلندگوها آواز او را با صدای بلند در تمام روستا پخش می‌کردند، مشغول خواندن موسیقی روح‌حاضی و هجو بود که در اینجا یکی از

نمونه‌های این موسیقی هجو که برای جامعه ما زنده و ننگین است، آگاهانه آورده می‌شود تا دلسوزان این جامعه عمق این فاجعه را در روستایی که مشهور به اسلامی بودن است درک نمایند: کچل کچل کلاچه، روغن کله‌پاچه کچل میره به خونه، زن می‌گیره بهونه

بعد از این هجو، خواننده گفت آقایانی که می‌خواهند برقصند بفرمایند سپس آهنگ هجو باباکرم را نواختند. نکته بسیار تاسف‌بار آن بود که شبی که تولد حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم بود، در مسجد بزرگ این روستا، فقط در حدود ۲۵ نفر برای نماز مغرب و عشا جمع آمده بودند که تقریباً ۸ نفر از آن‌ها مسافرین تهرانی بودند و امام جماعت و مداح هم دو از این مسئله سخت ناراحت بودند. (رفیع‌پور، ۱۳۷۵: ۵۱-۵۵)

خوانندگانی که آشنا با شرایط زندگی و مکانی مشاهدات رفیع‌پور هستند، با مطالعه آن، احساس شخصی بودن نمی‌کنند و به یاد نمونه‌های مشابه‌ای که در زندگی‌شان تجربه کرده‌اند، می‌افتند. برای مثال ممکن است بسیاری را به یاد مراسم رایج جشن و شادی شهرداری تهران در بوسه‌دهی در طول دهه ۱۳۸۰ ه.ش) بیندازد که در آن ساعت‌ها آهنگ‌های هجو و سبک‌های بی‌هوده در ایام متبرک به اسامی اهل بیت علیهم‌السلام برای اهالی محله پخش می‌شد.

خاطراتی که گزارش رویدادها و یا سرگذشت‌هایی با بُرد تحلیلی عمومی‌اند، از ارزش پژوهشی بالایی برخوردارند و گاه شامل حال صدها هزار تن می‌شوند. برای مثال (در سال ۱۳۸۹ ه.ش) فرد با گشت‌وگذاری روزانه در خیابان‌های شهر تهران می‌دید که مغازه‌های خواربارفروشی مبدل به یکی از

عرضه‌کنندگان مهم سی‌دی‌های صوتی و تصویری شده‌اند و در واقع (سی‌دی) در سبد خرید روزانه خانواده‌ها تعریف شده است. همان‌گونه که نباید این مشاهده را بدون بررسی‌های دقیق، به شهرهای دیگر تعمیم داد و یا تحلیل‌هایی از قبیل چیستی و چرایی آن را با خود مشاهده آمیخت. نباید آن را یک مشاهده شخصی تلقی کرد. چه آن‌که در مثال مذکور ده‌ها هزار خانواده تهرانی درگیر تعامل با آن شده‌اند. باید به جنبه عمومی بودن آن رویدادها در زمان وقوعشان توجه کرد و آن را روایتی از تجربیات عمومی محسوب کرد. چرا که دشواری این کار تمییز ادعاها از واقعیت‌هاست. ادعاهایی که مدعی قرائت‌گرفته‌ها را دایره‌ای وسیع‌تر از شأن خود هستند.

مفهوم «قانون علمی» کمک بسیاری در فهم این موضوع می‌کند. قانون علمی جمله‌ای است که به لحاظ موضوعی، زمانی و مکانی نامحدود است و معمولاً در قالب بیانی شرطی (علت - معلولی) ارائه می‌شود. یکی از معیارهای اساسی در اعتبار مشاهدات اجتماعی گستره کاربرد قانون است که مشاهده مبتنی بر آن است و یا خود برآمده از مشاهده است. این قانون که بر پایه تعهد و تخصص اطرافیان یک مدیر کمتر باشد، به همان میزان احتمالاً کمتر در مدیریت او بیش‌تر می‌شود. قاعده‌ای نیست که قابل مشاهده توسط مردم عادی نباشد. البته احتمالاً آنان قادر به بیان علمی مشاهدات خود نباشند، اما در تحلیل‌های خود به صورتی بین‌الذهانی مطالب خود را بیان می‌کنند. مسایل و مشکلات کشورمان نیازمند توجه جدی‌تر به همین حوزه‌های به ظاهر پیش و پا افتاده، با لحاظ ضوابط صحت و اعتبار گزاره‌های قوانین علمی است. برای مثال قانون زیر را در نظر بگیریم: